

Med detta brev krävde forskare vid aidskonferensen i Kanada i augusti att Sydafrikas president Thabo Mbeki ska sparka hälso-ministern.

Regeringen vänder i aidsfrågan

DEN SYDAFRIKANSKA REGERINGEN har gjort en helomvändning. Nu lovar man att bli tydligare och bättre i kampen mot hiv och aids.

Tanken var att den här artikeln skulle handla om hur besvärligt det är att få sydafrikanska regeringen att ta hiv och aids på allvar. Så plötsligt vände allt. Och situationen blev en helt annan. Åtminstone på ytan. Och för tillfället. För folk blir fortfarande smittade och dör och mediciner distribueras alldeles för långsamt. Men det känns mer hoppfullt nu än bara för några månader sedan.

– Det ser väldigt lovande ut och dessutom har regeringen för första gången tillåtit sig att höra på oss enskilda organisationer, säger Phillip Mokoane, som är ansvarig för det arbete *Treatment Action Campaign*, TAC, gör i Östra Kapprovinsen.

TAC är den organisation som drivit frågan om att alla ska få tillgång till bromsmediciner i Sydafrika. Av landets 46 miljoner invånare lever 5,5 miljoner med hiv. Bara 200 000 av dessa får bromsmediciner i dag, trots att regeringens kostnadsfria behand-

lingsprogram, det så kallade roll out-programmet, sägs vara det största i världen.

Redan 2003 ledde TAC:s arbete till att regeringen började ge gravida kvinnor nevirapine för att förhindra spridning mellan mor och barn. Sedan dess har TAC bland annat kritiserat regeringen för att roll out-programmet varit alldeles för långsamt.

Dessutom har man riktat stark kritik mot hälsominister Manto Tshabalala-Msimang för att hon förordat rödbetor, citron och vitlök framför bromsmediciner. Man har också kritiserat president Thabo Mbeki för att han ifrågasatt att aids kommer från hiv och för att han sagt att han inte är säker på om bromsmedicinerna är säkra och effektiva.

Kritiken kulminerade under den internationella aidskonferensen i Kanada i augusti i år. Då deltog Sydafrika bland annat med en utställning där man visade just vitlök, citron, rödbetor och afrikansk potatis som ett alternativ till bromsmediciner. Bland andra kritiserades hälsoministern av Stephen Lewis, FN:s speciellt utsände för aids i Afrika, för den utställningen.

»Det är en kränkning av de mänskliga rättigheterna att alla inte har tillgång till mediciner.«

Och Mark Heywood, som är ansvarig för *Aids Law Project*, menade att det är en kränkning av de mänskliga rättigheterna att alla inte har tillgång till mediciner. Strax efter konferensen skrev 81 personer, däribland drygt 60 forskare, under ett brev till Mbeki där de krävde hälsoministerns avgång.

NÅGRA VECKOR EFTER KONFERENSEN vände regeringen och meddelade att en ny kommitté ska tillsättas där hälsoministern, utbildningsministern, socialministern samt provinsiella och lokala representanter ska ingå. Samtidigt ska *South African National Aids Council*, SANAC, stärkas. Ordförande i SANAC är vicepresident Phumzile Mlambo-Ngcuka. Regeringens talesman, Themba Maseko, sa samtidigt att regeringen inte under några omständigheter menar att god nutrition är ett alternativ till bromsmediciner. Ytterligare några veckor senare, efter möten mellan SANAC och enskilda organisationer som TAC, meddelade regeringen att de kommer att utöka möjligheterna för folk att få tillgång till bromsmediciner. De kommer också att aktivt stödja organisationer som arbetar med hiv och aids. Vicepresidenten sa också att regeringen ska arbeta med frågan på en annan nivå än tidigare och se till att bromsmediciner finns mer tillgängliga, speciellt för de fattiga.

– Nu gäller det att skapa en plattform där vi och regeringen kan känna tillit till varandra, säger Phillip Mokoane.

På internationella aidsdagen den första december ska ett utkast till en ny plan för roll out-programmet och arbetet med förebyggande verksamheter ligga klar.

– Därefter måste vi se till att planen genomförs. Det har varit ett stort problem med den gamla planen, fortsätter han.

ÄVEN OM DEN NYA PLANEN KOMMER att dra upp riktlinjer för hur man ska arbeta för att snabbare få ut mediciner och för hur en förändring av attityder kring sjukdomen ska bli möjlig, kvarstår många problem. Bristen på utbildad sjukvårdspersonal är stor, infrastrukturen är dålig framförallt på landsbygden och nivån när det gäller förstäelsen av bromsmediciner är generellt låg, visar en studie av *Health System Trust*. Alla känner sig därför inte lika positiva som TACs representanter.

– Varje gång regeringen pratar dör någon i vårt land. Vi behöver mindre prat och mer handling, framförallt när det gäller att arbeta mot fattigdomen, säger Jenny van der Meerwe, som är grundare till och chef för barnhemmet *House on the Rock* där 20 av hemmets 54 barn lever med hiv och får bromsmediciner.

Jenny har rätt. I Sydafrika dör minst 800 personer varje dag av aids eller av aidsrelaterade sjukdomar. Förutom att satsa på att utrota fattigdomen tycker Jenny att i varje stadsdel eller samhälle ska regeringen starta en klinik som bara tar hand om dem som lever med hiv. Dessutom tycker hon att man ska satsa på fler barnhem.

Foto: Mari Dahl Adolffson

»Varje stadsdel bör ha en klinik som bara tar hand om dem som lever med hiv. Dessutom bör man satsa på fler barnhem.«

– Familjer klarar inte pressen. När föräldrarna dör blir det mor- eller farföräldrar som måste ta över. Allt för många har inte tillräckligt med pengar, eller utbildning eller så orkar de helt enkelt inte. Samhället måste ta sitt ansvar för barnen mycket mer än vad det gör i dag, säger hon.

Jenny får medhåll av Nokuzola Ndabambi, rektor på *Sinunpelelo Primary School* i förorten Nomunpelelo i East London, där en nästintill outhärdlig historia rullades upp i den lokala morgontidningen ungefär samtidigt som den internationella aidskonferensen. Tidningen berättade om en sexårig pojke som tvingades ta hand om sin treåriga bror eftersom mamman hamnat på sjukhus för att hon hade insjuknat i aids. Barnen skulle ses till av en äldre dam, en vän till familjen, men hon hade nog med sig själv. Den sexåriga pojken måste tigga vid det närliggande köpcentrumet och enligt tidningen hade han slutat tala.

NOKUZOLA NDAMBAMBI SLOG LARM till tidningen när hon inte lyckades få socialarbetarna att hjälpa till och det hela slutade lyckligt med att pojkarna fick plats på ett barnhem.

Nu är mamman, Zoliswa, utskrivna från sjukhuset och mår mycket bättre. Men Nokuzola är arg för Zoliswa har inte fått tillräcklig information kring sin medicin. Hon är inte säker på om det är tbc-medicin eller bromsmediciner hon fått. Och hon

har inte fått någon information om roll out-programmet. Nokuzola ska ta med henne till en privat klinik för att de ska kunna kontrollera vad det är hon får. För Zoliswa skulle bromsmediciner innebära att hennes högsta önskan skulle kunna bli uppfylld.

– Jag skulle vilja bli så bra att jag kunde få tillbaka mina barn. Och kanske få ett jobb, säger hon.

Nokuzola berättar att de två pojkarna bara är toppen på ett isberg. Varje dag har hon åtminstone fyra elever som kommer till hennes kontor för att få mat. En av dem lever med hiv och får bromsmediciner, men förhållandena hemma gör att rektorns dagliga majsgröt är nödvändig.

– Vad ska vi göra? frågar hon nästan desperat.

HON FORTSÄTTER ATT BERÄTTA om hur eleverna på hennes skola har det. Hur de varje dag lever i skuggan av hiv. Det går 750 elever på skolan, 50 av dem är föräldralösa. Varje vecka är det någon som begravs i området och naturligtvis är det många av dessa som också är föräldrar till skolans barn. Hon berättar att folk inte vågar prata om hiv, att förnekelse och rädsla för stigmatisering fortfarande är enormt stor.

Hon förstår att flera av hennes elever lever med hiv. Hon vet att många av föräldrarna är sjuka, men oftast är det ingen mer än de närmaste familjemedlemmarna som vet när någon ligger för döden.

En dag bad en av hennes elever henne att komma med hem. Hemmet var ett skjul strax intill skolan. Därinne låg mamman svårt sjuk i en säng utan madrass och bara med en tunn filt över sig. Där fanns inte ens ett stearinljus att tända.

Nokuzola berättar den ena berättelsen efter den andra om elever som kommit till henne för att be om hjälp när deras föräldrar varit sjuka. Om hur hon tvättat dem innan hon hjälpt dem till kliniken. Om hur en sjuksköterska sagt till en elev att om inte mamman kunde gå till kliniken själv fick han köra henne i en skottkärra eller vad som helst. Nokuzola hjälpte honom och körde henne till sjukhuset. Tre dagar senare dog hon.

Slutligen berättar hon också om flickan som nu fått en plats på *House on the Rock*. Flickan är bara nio år. Hon blev smittad för några år sedan av sin mormors pojkvän, som våldtog henne. Förra året blev hon svårt sjuk och var nära att dö. Nokuzola hjälpte henne att få kontakt med en person som kunde hjälpa henne att få bromsmediciner, men ingen hemma kunde hjälpa henne att ta dem på rätt sätt.

Flickan kastar sig om halsen på Nokuzola när vi kommer in på kontoret på *House on the Rock*.

– Oh, säger Nokuzola, du är ju riktigt tjock och go igen.

Jenny skrattar och berättar att det tog ett tag innan de fick ordning på flickans mediciner, men nu mår hon bra. Hon har inte fått börja i skolan än, som ligger en bit bort, utan får vara

Foto: Mari Dahl Adolfsson

»Jag hoppas att regeringen inte bara pratar nu.«

med de mindre barnen på hemmets dagis, eftersom de har velat ha henne nära för att kolla att hon mår bra.

– Det handlar inte bara om att stoppa i folk bromsmediciner. Barn eller vuxna. Med medicinerna följer en massa annat. Man ska ta ansvar för sin medicinering, man ska berätta för sin familj att man är sjuk, man ska klara att hantera att både man själv och hela familjen kan bli stigmatiserad. Jag hoppas att regeringen inte bara pratar nu. Vi måste börja agera och sedan lära oss från det, säger hon.

Ja, tänk om alla som behöver kunde få bromsmediciner och hjälp att klara allt runt omkring, tänk om världens största roll out-program också kunde bli världens bästa.

MARI DAHL ADOLFSOON

Hiv i Sydafrika

- 5,5 miljoner lever med hiv.
- 29,5 procent av alla gravida kvinnor lever med hiv.
- 200 000 får bromsmediciner.
- 31 000 står på väntelista
- 800 000 behöver bromsmediciner.
- 50 000 barn behöver bromsmediciner, bara 10 000 får dem.
- 800 dör varje dag av aids eller aidsrelaterade sjukdomar.
- Sydafrika har lyckats sämre än grannländerna när det gäller att få ner siffrorna på antalet som lever med hiv.
- Officiell statistik visar att antalet döda ökat kraftigt i åldersgruppen 20 till 40 år.